

19. YÜZYIL BURSA KÜLTÜRÜNÜ BESLEYEN FEVÂ'İD GAZETESİNİN NÜSHA-İ GÜZİDE'Sİ

*Dr.İbrahim İmran ÖZTAHTALI**

*Cansu ERTUĞRUL***

ÖZET:

Bursa basın tarihinin Hüdâvendigâr ve Nilüfer'den sonra üçüncü süreli yayımı olan Fevâ'id, okuyucu kitlesi olarak öğrencileri hedef almıştır. Bursa'nın çocuklar için çıkarılan edebî ve ilmî içeriğe sahip ilk dergisidir. Derginin imtiyaz sahibi Murad Emrî Efendi, 1882'de Bursa'ya, bugün Yunanistan sınırları içinde kalan, yeni adıyla Larissa, Osmanlı dönemindeki adıyla Yenişehir Fenâr'ın Tırnova kasabasından göçmüştür. Girişimci bir karaktere sahip Murad Emrî Efendi, Divan şairi, kitapçı, kütüphaneci, matbaacı, editör ve gazeteci kimliğiyle XIX. Yüzyıl Bursa kültür tarihinin dikkat çekici simalarından biridir. Emrî Efendi, Fevâ'id'in yanında Bursa'nın resmi olmayan ilk gazetesi Bursa'yı ve yine Bursa'nın ilk ekonomi dergisi olan Sanayi'i yayınlamaktadır. Bu çalışmada Fevâ'id dergisinin 1313'te yayımlanan "Nüsha-i Güzide"si konu almaktadır. Osmanlı Yunan savaşının hemen arkasından şehit ailelerine ve gazilere yardım amacıyla çıkarılan bu özel sayı, kapaklar hariç, 64 sayfadır. Nüsha-i Güzide'de Tevfik Fikret'ten Cenap Şahabettin'e birçok ünlü şairin şiirlerinin yanı sıra makaleler de yer almaktadır.

***Anahtar Kelimeler:** Fevâ'id, Nüsha-i Güzide, Türkçe, Murad Emrî Efendi, Bursa.*

* Uludağ Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sahne Sanatları Bölümü,
iboz@uludag.edu.tr

** Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
cansertugrul@hotmail.com

ABSTRACT:

Special Issue Of The Fevâ'id Periodical Feeding The 19th Century Bursa Culture

Fevâ'id, the third periodical in the history of Bursa printing press after Hüdâvendigâr and Nilüfer, targeted students as its audience. It is the first periodical in Bursa with literary and scientific contents issued for children. The publisher of the periodical, Murad Emrî Efendi immigrated to Bursa in 1882 from Tirnova, town of Yenisehir Fenâr (as known in the Ottoman Period) or Larissa (as known today and located within the borders of Greece). Having an entrepreneurial character, Murad Emrî Efendi with his Ottoman poet, bookseller, librarian, presser, editor and journalist identities is one of the remarkable figures of the 19th century Bursa cultural history. Emrî Efendi, in addition to Fevâ'id, published Bursa, the first unofficial newspaper of Bursa, and Sanayi, again the first business magazine of Bursa. The present study discusses the "special issue" of the Fevâ'id periodical published in 1313. This special issue published immediately after the Ottoman-Greek war with the aim of helping martyrs' families and veterans is composed of 64 pages excluding cover pages. The special issue, in addition to poems of any famous poets ranging from Tevfik Fikret to Cenap Sahabettin, included articles as well.

Keywords: *Fevâ'id, Nüsha-i Güzide, Turkish, Murad Emrî Efendi, Bursa.*

Murad Emrî Efendi matbaa sahibi, ilme ve edebiyata düşkün biri olarak *Fevâ'id*'i çıkarırken tek amacının ilme ve eğitime hizmet etmek olduğunu söyler.¹

Fevâ'id dergisi, Murad Emrî Efendi'nin maarif yolunda hizmete talip olduğunda attığı en önemli adım olmuştur.² *Fevâ'id*'in ilk sayısı 17 Kasım 1887 Perşembe günü yayımlanmıştır. Gazetenin kapak sayfası bir çerçeve içine alınmış bu çerçevenin sağ üst köşesine "*Birinci sene*", "*Pencşembe*", "*Nüsha 1*" ibareleri yazılmıştır. Çerçeve içinde: "*fî l rebi'ü'l-evvel sene 1305*"(17 Kasım 1887) tarihi yer almaktadır. Ortada bir daire içine "*Fevâ'id*", kapak sayfasının sağ tarafına Hüseyin Haşim Bey'in bir manzumesi yazılmıştır:

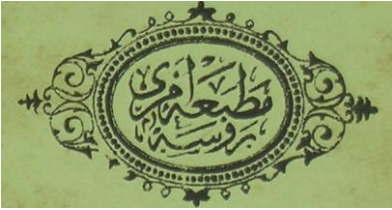
Küçükdür hacmi amma pür-fevâ'id
Çıkar etfâl için hoş bir eserdir
Eder tullâb elbet istifâde
Fevâ'id bir debistân-ı hünerdir

¹ *Fevâ'id*, mukaddime, s. 2.

² *Fevâ'id*'e ait birkaç ciltlik bir koleksiyon Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi'nde numara: 4571'de ve İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Hakkı Tarık Us Koleksiyonu 0580, 0234 numaralarda kayıtlıdır.

Bu dörtlüğün tam karşısında Mahmud Kemâleddin Fenârî'nin :
Kesb-i feyz et kalma her bî-behreinin ihsânına
Merd için düşmanın ölümdür düşersen dâmına
Ver cilâ-yı itilâ cüret-i istikbâline
Bakma halk-ı âlemin tazyîk u istihsânına

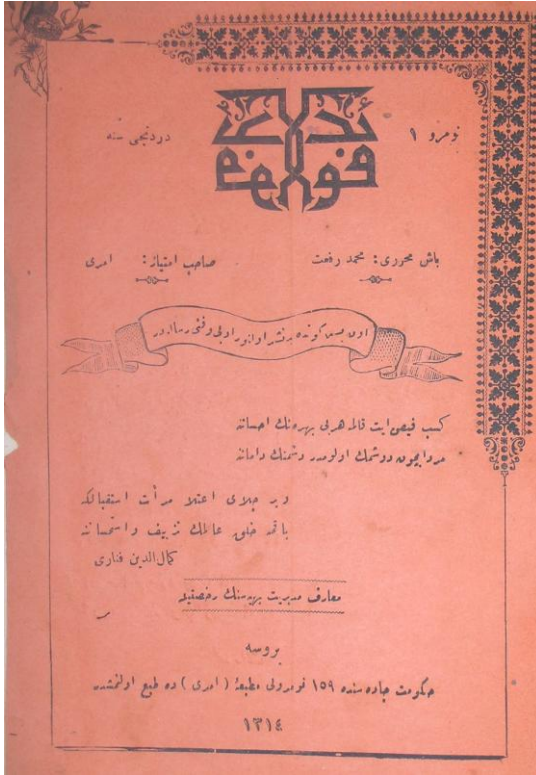
dörtlüğü yer almaktadır. Ortadaki dairenin altında “Ay ibtidâsı ile on beşinde neşr olunur bu risâle-i müstecmi Fevâ'id'dir. Mebahisi edebiyat, fûnun ve sâiredir. Fevâ'idi bütün etfâl-i şehre aittir.”, metnin altında da “Heyet-i tahririye, muallimîn” ibaresi yer alır. Buradan anlaşıldığı gibi gazetenin hedef kitlesi çocuklardır. Emrî'nin bu ifadesinden hareketle daha önce yayımlanmaya başlayan süreli yayınlar, Hudâvendigâr ve Nilüfer'in içeriği düşünüldüğünde Fevâ'id'in Bursa'nın ilk çocuk dergisi olduğu söylenebilir. Dergi “Edebiyat” ve “Fûnun” olmak üzere iki bölümden oluşmuştur. Edebiyat ve fen konularında faydalı bilgilerin toplanacağı derginin yazar kadrosunu da muallimler oluşturmaktadır. Bunun altında “Bir senelik abone bedeli 6 kuruştur. Hariçten abone olanlar için posta ücreti 3 kuruştur. Posta ücreti verilmeyen mektuplar kabul olunmaz.” denilerek abonelik koşullarını da ifade etmişlerdir. Bu metnin altında: “Merkezi Bursa'da cami-i kebir karşısında Kitaphâne-i Emrî'dir. Evrâk heyet-i tahririye nâmına olarak oraya gönderilmelidir.” yazmaktadır. Bu metnin sağında “Bir nüshası 10 paradır.”, solunda ise “Birinci nüshası meccânen” diyerek birinci nüshasının ücretsiz dağıtıldığını bildirmektedir. Sayfanın alt kısmında ise “Maarif nezaret-i celilesinin ruhsatıyladır.” yazmakta, bunun altında da “Hudâvendigâr Vilayet-i Celîlesi Matbaası'nda tab olunmaktadır.” yazılmıştır. Bu ifadeden de anlaşıldığı üzere Matbaa-i Emrî henüz faaliyete geçmemiştir. Derginin ilk 21 nüshası resmî Vilâyet Matbaası'nda basılmıştır.

Murad Emrî Efendi Fevâ'id'i çıkarış nedenini ilk sayının sonunda da şöyle ifade eder: “Maksadımız mekâtîp-i idâdiye ve rüşdiye hatta ibtidâiye şâkirdânının tahsil-i ulûm ve fûnûna sa'y u gayretlerini tezyîd ile meâric-i insâniyenin ta evc-i bâlâsına terfî ve işbu fushat-ı âlem-i medeniyetde esb-i himmet ve sa'ylarıyla gey-ı âdemiyyeti çevgân-ı gayretlerine rabtedip nâil-i maksûd olmalarına âcizane bir hizmet olduğundan yazdığımız ibâreler gayet açık ve sâde ve tekellûfât-ı bediiyyeden âzâde vâki olduğu erbâb-ı fezâil ve udebâ-ı zi-şemâil tarafından itirâz olunmayacağı ümidi pek kavidir çünkü

kelimu'n-nasi alâ kadri avfin lehum³ ve efdâlû'l-kelâm mâ kale ve delle⁴ cümleleri malum-ı zarâfetleridir.”⁵ Emrî Efendi Fevâ'id'i çıkarış amacı doğrultusunda hedefine ulaşmaya çalışır.

Murad Emrî Efendi, ilerleyen nüshalarda her düzeydeki okul çocuklarının hem kişisel gelişimlerini hem de akademik başarılarını arttırmak için derginin içeriğini genişletir. Okuldaki derslere katkısı olması için *Fevâ'id*'in son sayfalarında ilgili muallimlerin gönderdiği ders notlarını yayımlar. Öğrencilerin kişisel gelişimleri için hemen hemen her nüshada çeşitli şiirler, hikâyeler, makaleler yayımlar ve değerli büyüklerin hayat serüvenlerini anlatır. Recep Vahyî Efendi'nin Rusçadan tercüme ettiği La Fontaine masalları da orijinal şekli, Türk kültürüne adapte edilip mütercim tarafından ekler yapılarak yayımlanmıştır.

³ “İnsanların sözü başkalarına karşı davranışlarına göre değerlendirilir.”

⁴ “En iyi söz kısa ve öz olandır.”

⁵ *Fevâ'id*, 1. sene, 1. nüsha, s.8.

Gazetenin ilk başmuharriri Kemâleddin Fenârî'dir. Ulucami etrafındaki büyük yangın ve Kemâleddin Fenârî'in ölümü üzerine gazete birinci yılın sonunda 21 nüsha çıkarıldıktan sonra tatil edilmek zorunda kalmıştır. İkinci senenin ilk nüshası 13 Şubat 1894'te "*İkinci sene 1. nüsha*" başlığıyla çıkar. *Fevâ'id*'in 3. sene 1. nüshası 5 Eylül 1894'te, 4. sene 1. nüshası büyük değişikliklerle 15 Kasım 1896'da çıkar. Risale artık pazar günleri çıkmaktadır. *Fevâ'id*'in başmuharrirliğine Mehmed Rıf'at getirilir. "*İfâde-i Fevâ'id*" başlığıyla yazılan ilk yazıda, risalenin neşrinin gecikeceği vurgulanarak bunun nedenleri anlatılır. Daha sonra da başmuharrir Mehmed Rıf'at'ın "*İfade-i Mahsusa*" başlıklı yazısı yer alır. Bu yazıda "*Âlem-i matbuatda sebk iden fevka'l-âdesine bir zamime-i güzide olmak fikr-i hamiyetkâranesiyle Fevâ'id'in şeklen ve mecmaen bir suret-i müstahsineye ifrağını tasmin eyleyen kitâbi-i gayûr Emrî Efendi risalenin kısm-ı edebîsınca de ba'zı tadilat icra etmek üzere fakiri (muharrir-i edebî) intihâb eyledi.*" diyerek bu görevi üstlendiğini bildirir. Yazının devamında "*Bendeniz tarz-ı atık düşmanı olmamakla beraber edebiyât-ı cedîde taraftarıyım.*" cümlesiyle *Fevâ'id*'in bundan sonra nasıl bir çizgide olacağını da işaretlerini vermiştir.

Mehmed Rıf'at'ın başmuharrirliğiyle birlikte, eski tarzda yazılmış şiirlerin yanında Edebiyat-ı cedîde taraftarı şairlerin şiirleri *Fevâ'id*'de ön plâna çıkmaya başlar. Bunun yanında şiir yazmaya yeni başlayanların gazeteye gönderdikleri şiirler de gazete yönetimi tarafından değerlendirilerek geri bildirim verilir. Örneğin, Hamdi Efendi'nin şiirine şu değerlendirme yapılmıştır: "*(Fevâ'id) Birinci küt'ânın ikinci mısraındaki (topladım) tabiri yanlıştır. Bir gül topladım denilemez. Bir gül kopardım denilir. Burada toplamak fi'linin birkaç güle şumulü var. Halbuki siz bir gül murat ediyorsunuz. İkinci küt'ânın ikinci mısraındaki (hiç) çekmemişsiniz. İkinci küt'adaki dördüncü mısraının meali pek karanlık*"

Fevâ'id'in bu dönemden sonra dikkat çeken bir başka yönü de risaleye İstanbul'dan şiir yollayan şairlerdir. Bunlar arasında Tevfik Fikret, Süleyman Nesib, Siret Bey, Cenap Şahabettin dikkat çekicidir. Mehmed Rıf'at'ın "Tevfik Fikret Bey Efendi hazretlerine yadigarımızdır." başlıklı şiiriyle ilgili şu dipnot da ilginçtir: "Bundan bir sene evvel iki ayrı vezinle bir manzum hikâye yazmak istiyordum. Vezin intihabı konusunda Tevfik Fikret Bey Efendi'ye müracaat ettim. O da bu manzumenin veznini tavsiye etti. Hikâyenin yarısına yakını yazdığım sıralarda Cenap Şahabettin Bey Efendi de bu vezinde bir şiir yazdılar. Bu veznin kâşifi Tevfik Fikret Bey Efendi'dir. Kendi reyleriyle evvelâ isti'mâl eden benzenim. Bu sözleri buraya yazmamın maksadı Şahabettin Bey'i taklit etmiş gibi bir kinâyeye hedef olmamaktır." ⁶ Tevfik Fikret'in "Güzelsin", "Bir Levha", "Tevhid",

⁶ *Fevâ'id*'in 4. sene, 2. Nüsha, Bursa 1312, s.21.

“Kılıç”, “Şaire Dair” şiirleriyle; Cenap Şahabettin’in “Bir Dağdan İnerken”, “Hayâl-i Mader” şiirleri dikkat çeker.

Fevâ'id'in bir risale olarak çıkarılan nüshalarının dışında zaman zaman özel tefrikaları da olmuştur. Bunlar arasında; Mehmed Rıf'at'ın 1 Ağustos 1310'da Siret Bey'e yazdığı “Berk-i jale-dar” isimli mektup, Said Bey'e yazılmış “Enîs” başlıklı mektup ve M. Safâ Bey'in “Afyon Şikârî” başlıklı yazısı yer alır.

Nüsha-i Güzîde

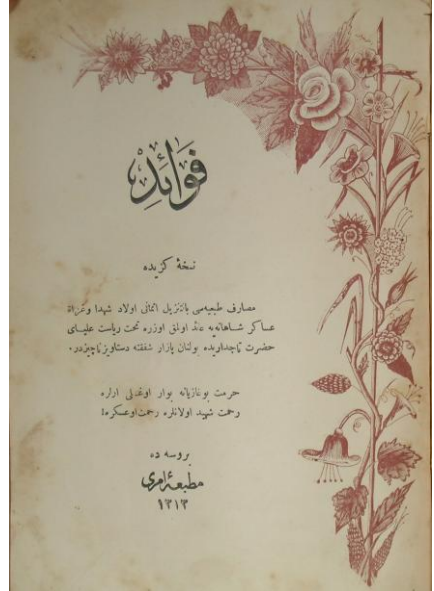
ya da

Nüsha-i Fevkalâde

Fevâ'id'in 1313 tarihli bir de “Nüsha-i Güzîde”si⁷ mevcuttur ki yazımızın asıl konusunu oluşturmaktadır. Bu özel sayının kapak sayfasında: “Mesârif-i tâbiyesi bi't-tenzil asmâni evlâd-ı şühedâ ve guzzât-ı asâkir-i şâhâneye ait olmak üzere taht-ı riyâset-i ulyâ-yı hazret-i tâc-dârîde bulunan bâzâr-ı şefkate dest-âvîz-i nâcîzdir.

Hürmet bu gâziyâna bu er oğlu erlere
Rahmet şehîd olanlara rahmet o askere
Burusada Matbaa-i Emrî 1313”

metni yer almaktadır. Osmanlı-Yunan savaşının arkasından Osmanlı ordusuna destek için çıkarılan bu nüshada olabildiğince seçkin yazarlara yer verilmiş, başta Tevfik Fikret, İsmail Safa, Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif, M. Sami Bey, Besim Bey, Süleyman Nesib Bey, Recep Vahyi, Ömer Naci olmak üzere birçok şairin şiirleri yayımlanmıştır. Nüsha-i Güzîde Fevâ'id'in başmuharriri Mehmed Rıf'at Efendi'nin kaleme aldığı mukaddime ile başlar. Mukaddimede Türk ordusunun Yunan karşısında en şanlı bir biçimde mücadele ederek muvaffak olduğunu ifade eder. “Âlem-i İslâmiyet öyle bir iki kahraman kaybetmek birkaç gâzi

⁷ Fevâ'id, Nüsha-i Güzîde, Matbaa-i Emrî, Bursa 1313.

kazanmakla sarsılmaz. Mamafih gâzilerimizin boynuna sarılıp nûrânî yüzlerini, arslan pençesi ellerini öpmekten usanmadığımız gibi şehitlerimizi de hazinâne düşünüp rûhaniyetlerine karşı bir iki damla gözyaşı akıtmaya hamiyet-i milliye hasebiyle kendimizi vicdânen mecbûr buluyoruz.” Mehmed Rıf’at Efendi bu nüshanın çıkarılış nedenini de şöyle açıklar: “Muharrir-i nâciz de bu din ile bu milletle, o gâzilerle, o şehitlerle, müftehir bulunduğumdan şu sürede küçücük bir hizmet gösterebilmekliğim için sâhib-i imtiyâzımız Emrî Efendi’nin vesâdetine mürâcaâtle pazar-ı şefkate gönderilmek üzere bir nüsha-ı fevkâlâde tahrîr ve tertîb etmeğimizi tavsiye eyledim. Ma’a’l-iftihâr kabul etti. Bu fikrimizi bazı mürüvvetmendân millet de takdir eyleyerek ihdâ-yı âsâr ile ibrâz-ı hamiyet buyurdular. Binâenaleyh eserleriyle tezyin-i sahâif ettiğimiz zevât-ı muhteremeye arz-ı şükranla, devlet ve milletimizin ile’l-ebet pâydâr olmasını cenâb-ı Hak’tan niyâz eylerim.” Nüsha 4. sayfanın ilk sütununda “Eşâr” başlığı ile devam eder. İlk manzume Tevfik Fikret’in:

Çekiç altında muhakkar ezilir günlerce
Bir demir⁸ parçası bir tîg-i mehîb olmak için
Sonra yatmakla geçer ömrü niyâmında bütün
Ne hazîn işkence!

dizeleriyle başlayan “Kılıç” şiiridir. Bu şiiri ikinci sütunda İsmail Safa’nın:

Nişîmenimde benim bir harâbe-zâr degildir
Fakat yazık ki o cânâne rehğüzâr degildir
Anın mesîresi eflâkdir mezar degildir.

dizeleriyle başlayan “Değildir” ve 5. sayfa birinci sütunda Cenap Şahabettin’in:

O penbe tıfl-ı melek-çehre, hâba dalmışken
Beşikde, tüller içinde, kemâl-i râhatla.
Onun lebindeki reng-i hayâtı rü’yetle
Neler geçirdi neler mâderin hayalinden:

dizeleriyle başlayan “Hayâl-i Mader” şiirleri takip eder. Süleyman Nazif’in “Sûziş-i Telakkî” isimli şiirinin ardından, “Şeyhü’l-şuarâ izzetli Muallim Feyzî Efendi hazretleri tarafından ihdâ buyurulmuştur” başlığıyla:

Gerdiş-i çarh usandırdı beni cânımdan
Belkide cevher-i cân sevgili cânânımdan

⁸ *Rubâb-ı Şikeste*’nin Âlem Matbaası’ndaki ilk baskısında 429. sayfada yer alan şiirde kelime “çelik” olarak yer almaktadır.

matlı gazeli 6. sayfanın ilk sütununda yer almaktadır. Devamında Ferâizcizade Fâiz Salih'in:

Cism-i nezârım olmada pâmâl-i ıztırâr
Tıfl-ı ümîd hande ederken önümde dûn
Bir ye's-i gam-füzûd oluyor hem-demim bu gün
Mecbûr ıztırâb olarak tabî' bî-karâr

dörtlüğüyle başlayan “Terâne-i İhzâr” adlı şiiri 6. sayfanın ikinci sütununda, Şevket İlhâmî'nin:

Gönlüm yine azâb içinde
Sevdâlı bir ıztırâb içinde
Dehşetli bir iltihâb içinde..!
Olsam da bu iktirâb içinde
Sûzân kalırım türâb içinde..!

mısralarıyla başlayan “Vâveyl-i Cinân” şiiri ise 7. sayfanın ilk sütununda yer alır. Şiirin devamında “Mehmed Rıf'at Bey Efendi'ye” başlığıyla Şevket İlhâmî'nin:

Açılmıyor şeb-i yeldâ-yı bahtımın seheri
Görünmüyor bana bir nûr-leyl-i târımda

dizeleriyle başlayan şiiri yer alır. 8. sayfada Mehmed Rıf'at'ın “Dem-i Seher”, “O Vakitler” şiirleri yer alır. Bu şiirleri, “Bir zât tarafından hediye edilen manzumedir” başlıklı ve

Âh bilsem neden bu hâl-i tezâd
Ne zaman böyle hem-nişîn olsak
Ağlamak isterim....Fakat dilşâd
Gülerim âkıbet ...hazîn olsak

dizeleriyle başlayan “Efşân-ı Zâr” adlı manzume takip eder. Bu şiirin arkasından, 10. sayfanın ilk sütununda “Şûrâ-yı devlet a'zâsı kirâmından saâdetli Azîz Bey Efendi hazretleri ihdâ buyurmuştur.” başlıklı Fuzûlî'ye yazılan bir nazire bulunmaktadır. Nazirenin matlaı şöyledir:

Dün bir güzel getirdi veleh vehleten dile
Kaddi fidâna benzer idi ruhları güle

Sayfanın sonunda “İzzetli Sami Bey tarafından ihdâ buyrulmuştur.” “Gazel” başlığıyla verilen şiirin matlaı da şu şekildedir:

Ser ü pâ-yı elemim beste-i zincir-i kazâ
Gerdenim her nefes âmâde-i şemşîr-i kazâ

17 Eylül 1313'te yazılmış bu gazeli Mehmed Rıf'at Bey'in Bursa'nın eski çarşısını anlattığı “Çarşû-yı Kühen” başlıklı yazısı takip eder. Mehmed Rıf'at Efendi yazıda bu çarşıda bulunan emtiayı tasvirlerle anlatmakta, Medeniyet Hanım ve oğlunun çarşıda yaşadığı diyaloglara yer vermektedir. Bu renkli, cıvıl cıvıl yazıyı bir matem şiiri takip eder. Mehmed Rıf'ad Efendi “Telehhüf” başlıklı şiirine:

*Kesîf bir şeb-i kahrın alîl bir nûru,
Perîde handeleriyle öperdi eşcârı
O sevdiğim vermekde ümmîd-i zehhârı
Coşup coşup döküyordu melâl-i deycûru*

mısralarıyla başlar, devamında Süleyman Nesîb Bey Efendi'ye hitaben yazdığı “Râ'î” başlıklı şiir:

*Güneş gurûba müheyyâ; zülâl-i şeb yek-ser
Ufukların üzerinde; çemende bir âdem
Şikeste reng-i hürrem, pek alîl, pek muğber
Gurûba karşı oturmuş enîs-i gam, mâtem*

mısralarıyla başlar. Bu şiirin arkasından “Dâhiliye nezâret-i celîlesi tebcîl-i muamelât komisyonu başkâtibi Amid Mâcid Bey Efendi tarafından ihdâ buyurulmuştur.” ifadesiyle “Edebiyâtın Menşei, Mâhî-yi Fevâ'idi” adlı makale yer almaktadır. Makale “Edebiyât” kavramını irdelerken nasıl ortaya çıktığını, nasıl kemâle ereceğini ve ondan nasıl yararlanılabileceğini anlatır. Bir sonraki makalenin baş kısmında “Rûsûmât emânet-i celîlesi mektûbî kalemi müdürü izzetli Besîm Bey Efendi hazretleri tarafından ihdâ buyurulmuştur.” İfadesi yer almaktadır. Makalenin başlığı ise “Kosova sahrasında meşhed-i mukaddes-i Hüdâvendigâr'a bir nazar-ı ta'zîm” olarak verilmiştir. Makalede o bölge tasvir edilirken Murad Hüdâvendigâr'ın şehit edilmesi anlatılmaktadır. 19. Sayfanın birinci sütununda bir sonraki makaleye geçerken “Şeyhü'l-etibbâ Doktor Celâl Paşa tarafından ihdâ buyurulmuştur.” ifadesi yer alır. Celal Paşa makalenin başında önce oğlu, Fevâ'id muharriri Besîm Bey'ye seslenerek ne güzel bir iş yaptığını anlatarak teşekkür eder. Vatani uğruna şehit olan askerlerimize minnet ve şükranlarını ifade ederken oğlu Besîm Bey'e vasiyeti dikkat çekicidir. Nerde bir asker görürse gidip ellerini öpmesini vasiyet ederken şühedâya borcunu gözyaşları içinde ifade eder. Nûsha-i Güzîde'de makale ve şiirler arasında

çeşitli resim ve motif klişeleri kullanılmaktadır. 20. sayfanın ilk sütununda “Tabîb edîb-i âlâ-haslet sıhhiye müfettişi izzetli Şerefüddin Bey Efendi tarafından ihdâ buyurulmuştur.” ifadesiyle verilen

makale önce *Favâ'id* yönetimine teşekkür bölümüyle başlar. “Evlâd-ı şühedâ muhtâc-ı muavenet-i etibbâdır.” başlığıyla da makaleye geçer. Bu özel nüshada dikkat çeken bir makale de Diyarbakırlı Zülfikâr Ağazade Fazlı Efendi'nin “*İhtiyâc-ı Âsâr Meselesi*” adlı makalesidir. Nüshanın 25. sayfası, birinci sütunundan başlayan bu makale *Sabah* gazetesinin 31 Teşrinievvel 1313 tarihli nüshasında yayımlanan M. Şekîb imzalı makaleye karşı ve karşılık olarak yazılmıştır. Türkçenin ilim dili olamayacağına dair yazılmış bu makaleye, Zülfikâr Ağazade, “*Muharrir makale lisanımızın her fikri ifadeye nâ-kâfi olduğunu iddia ediyor. Bizce bu kifâyetsizlik lisânda değil, fikirdedir. Lisânı iyi bilen bir adem her fikrini ifade edebilir. El verir ki o fikr-i kâbil ifâde olsun!*” diyerek bilakis, Türkçenin her türlü fikri ifade edebilecek güce sahip olduğunu anlatan bir cevap yazmıştır. 31. Sayfanın ilk sütununda Latin harfleriyle “VERGISS MEIN NIC T” yazılmış hemen altına da “*Beni Unutma*” başlığıyla “*Mehmed Rif'ad Efendi'ye*” ibaresi yazılmıştır. Yazıda bir hatıra anlatılmıştır. Yazının sonunda “*Vilâyet ma'iyetine memûr Tahzâde Ahmed Muhtar*” imzası vardır. 36. Sayfanın ilk sütununda “*Ma'iyet-i vilâyet-penâhî bir memûr-ı meşâhir-i muharrirîn-i Osmânîyemizden Abdullah Mazhar Bey Efendi tarafından ihdâ buyurulmuştur.*” ifadesinden sonra makalenin başlığı “*Ebu Tayyibü'l-Mütenebbî (tevellüdü 303 vefâtı 354 hicri)*” olarak yazılmıştır. Makalede Arap edebiyatının tanınmış şairi hakkında bilgiler verilmiş, “*Hikemiyâtından*”, “*Hamâsiyâtından*”, “*Fahriyelerinden*”, “*Medhiyelerinden*”, “*Serzenişlerinden*”, “*Mersiyelerinden*”, “*Kaside-i Mimiyyeden*”, “*Gazeliyâtından*” başlıklarıyla Mütenebbî'nin şiirlerinden örnekler verilmiştir. Makalenin sonunda “*Sâlih Paşazâde Abdullah Mazhar*” imzası vardır. 45. sayfanın ikinci sütununda “*Şâm-ı Hayât*” isimli bir şiir yer almaktadır. Manzumenin başında “*Sîret Bey'e*” ifadesi vardır. Şiir:

Kar... savâ'ik-ı a'sâr u kahr-ı envâca
Göğüs vere vere dehşetli bir kadîd olmuş
Fakat (bu köhne kaya) pek a'yân ki evvelce
Şu gamlı sâhile bir kürsî-i sedîd olmuş...

mısralarıyla başlar. Şiirin sonunda “Süleyman Nesîb” imzası vardır. Bundan sonra 46. sayfanın ilk sütununda Fâik Âlî imzalı “*Dicle Vâdîsi*” isimli şiir yer almaktadır. Manzume numaralandırılarak üç bölüme ayrılmıştır. Başlığın altında “*Kardeşime*” ifadesi yer alır. İlk bölüm:

Hüzn içinde şu kimsesiz yerler,
Benim enkâz-ı hâtîrâtımdır,
Bu sükûn-ı medîd-i hüzn-âver
Aks-i savtı tesîr etmedir.

mısralarıyla başlar. “Sîret Bey Efendi birâderimizin bu iki güzel manzûmesi bir taraftan elimize geçmekle bu sahîfemizi tezyîn etdik.” başlığıyla Sîret Bey’in iki şiirine yer verilmiştir. İlki “Allâme-i ebul-heves” başlığıyla şöyle başlar:

Yazar, yazar gece gündüz... O yazdığı şeyler

Eder sahâ’îf-i eflâki serteser tesvîd;

Midâd-ı hâmesi olsa zulâm-ı leyl-i medîd

Yapardı hâme-i çâlâki nasb şebde seher

İkinci şiir 47.sayfanın ikinci sütunundadır. Başlığı ise “*Tâbi’-i bil-heves*” dir. Şöyle başlar:

Nedir şu süslü kitab-ı zarîf-i çeşm-ârâ?

Kabında ismidir elbet şu renkli mürtesemât!

Okunmuyor.. hiyeroglif midir nedir kelimât?

Çıkarmalı bu müşevveş hutûtdan ma’nâ...

Sayfa 48’in ilk sütununda yazar imzası boş bırakılmış bir yazı yer almaktadır. Yazının başlığı, “*Bir Hatıra-i Mevc-âlûd*”dur. Yazıda denize duygusal bir yaklaşımla hissettirdikleri anlatılmıştır. Bu makalenin devamına 49. sayfada tek sütun olarak Recep Vahyî Efendi’nin “Beşer” isimli manzumesi yerleştirilmiştir. Şiir “Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün” vezninde yazılmış 16 beyitten oluşur,

Beşer zihni müşevveş aklı sâhiz fikri sâhîdir

Beşer bir nefha-i kudsîdir feyzü’l-Hay’dır.

matlai ile başlar. Recep Vahyî Efendi Fevâ’id’in devamlı yazarları arasında yer almaktadır. Özellikle de muhtelif nüshalarda çıkan Rusça’dan manzum olarak telif-tercüme La Fontaine fablları dikkat çekicidir. Bunun arkasından 50. sayfanın sonunda K. Mihrünnisa imzalı iki mısralı bir manzume yazılmıştır:

Sarı bir güldün ey adem çiçeği

Kıyamazdım sana verem demeyi

Bu mısralardan sonra Kıyâsîzâde Refîk Efendi bu dizelerde anlatılmak istenenler üzerine bir yorum yazısı kaleme almıştır. Dönemin en yaygın hastalıklarından biri olan veremin pençesinde birçok insan hayatını kaybetmiştir. Yazının konusunu sarı bir gül goncasına benzetilen hanımın veremden yaşamını yitirmesi oluşturur.

Devamında 51.sayfanın ilk sütununda Edirne İdadisi Kitâbet Muallimi Sâmi Bey Efendi’ye itaf edilen bir manzume bulunur. “*Nevâ-yı Iztrâb*” başlığının altında tek satır “*Gamm-nisârım*” ifadesi yer alırken şiir:

Geçmez mi bu iğbirâr benden?

*Gitmez mi bu inkisâr benden?
Olsun mu şu leyl içinde nâ-bûd?
Uçsun da bu rûh-ı zâr benden
Bî-tâb garam olup da kaldım.*

dizeleriyle başlar. Manzumenin sonunda Ömer Nâci imzası vardır. 52. Sayfanın ilk sütununun başında “*Ma’iyyet-i vilâyetpenâhîye memur Fu’ad Bey Efendi tarafından gönderilmiştir.*” ifadesi yer alır. Makalenin başlığı ise “Bir Dalga”dır. Bir nehir ile denizin buluşmasını anlatan makalenin son paragrafı şöyledir: “*Biz bu şeb ve şu hâl-i garîbliğinden kanûn-ı tabîatı idare eden harekât-ı semâviyenin aheng-i umûmiyesinden dem vurarak nehrin sahilini takip ediyorduk. Kim bilir bu hâdisât-ı süfliyenin hâricinde kubbe-i fezâya saçılmış olan bunca kürelerin mecâzibesinden ayn-ı ahenkler hâsıl olduğunu tahattur ediyor muyduk? İşte nehrin müşâhidi eylediğimiz işbu inkılâb-ı hayret-efrâsı o ahengin mahsûlünden ve sebep-i aslîsi dahi o câzibeden başka bir şey değildir. Zîrâ nehrin suyunu aşağıya doğru sevk eden şey, denizi yukarı doğru çıkarandır. Acaba son bir tahlîl ile tabîatda olduğu gibi beşeriyette de mecrâ-yı hayât, her şeyin menşei olan o câzibe o kanûn-ı âlîdir.*” Makalenin sonunda Şahabzâde Fu’ad imzası bulunmaktadır. 55. sayfanın ikinci sütununun başında “*Te’essür*” başlığıyla verilmiş on iki beyitli bir manzume vardır. Manzumenin başında “*Mehmed Rif’ad Bey Efendi’ye*” ifadesi yer almaktadır. Şiirin matları:

*Yığın yığın semenî bir çok ebr-i sehârn
Ufukda.. şâhikasında o karlı kühsârın*

Manzumenin sonunda Burhanzâde Nâci imzası vardır. Sütunun sonunda parantez içinde “*Bana ait*” ifadesinden sonra:

*Belâ-ı hicr ile dil-hastayım bîmâr-ı aşkım ben
Figân etsem de te’sîr etmiyor cânânıma şîven
Belâlardan kazâlardan bu müz’ic derd-i sevdâdan
Ne mâzî kaldı hâtırda, ne istikbâl yadımda*

dizeleriyle başlayan manzume üç kıtadan oluşur. Şiirin sonunda “*Hakkı*” imzası bulunmaktadır. 59. sayfanın ikinci sütununda Ömer Nâci’nin “*Hükmünde*” adlı şiiri yer almaktadır. Şiirin başında “*Burhânzâde birâderimize*” ifadesinin arkasından:

*Görünce aşkını garîb hilâl hükmünde
Nasıl bulunmasın âlem leyâl hükmünde*

matlıyla başlayan beş beyitlik manzume yer almaktadır. 57. Sayfanın ilk sütununun başında “*İffetli ismetli Şâire Hanım hemşîremiz tarafından gönderilmiştir.*” ifadesinden sonra şiirin başlığı “*Tahmîs-i Münâcât-ı Şeref Hanım*” olarak yazılmıştır. Tahmis:

Çekdiğim derd ü gam yok mu nihâyet yâ Rab
Yetişir mi bu kadar mihnete tâkat yâ Rab
Eylemem hâlimi bir ferde şikâyet yâ Rab
Kalmadı çekmeye cânımda liyâkat yâ Rab
Ersin encâma yeter renc ü felâket yâ Rab

dizeleriyle başlar. Şâire Hanım Fevâî'd'in de muharrirleri arasında yer almaktadır.⁵⁷ sayfanın ikinci sütununda “Mû'âvin-i vâli-i vilâyet sa'âdetlü Bahâeddîn Bey hazretleri tarafından ihdâ buyurulmuştur.” ifadesinin altında “Moda Fenârî” başlıklı şiir bulunmaktadır. Şiirin ilk mısraları şöyle:

“Fenâr” mesîresi ki câr-ı dil-şikârımdır
Beni ziyâretine cezb eder ki ve bî-gâh;
Kışın çemenleri turfanda nev-behârımdır,
Yazın da sâyesinde eylerin güzîde penâh;
O bir... bedî'asıdır kâinât-ı guberânın,
O bir hediyesidir arza sun'-ı Mevlânın

Bir hayli uzun olan bu manzume 61. sayfanın ilk sütununda bitmiştir. Şiir dört bölüm halinde yazılmıştır. Bu uzun şiiri Mehmed Rıf'ad'ın “Bir Köyde” isimli serbest vezinle yazılmış manzum şiiri takip eder. Şiirin başlığının altında “Süleymân Nazîf Bey Efendi'ye” ifadesi vardır. Şiirde bir köyde yaşayan güzel bir kız anlatılır.⁹ Hikâye şöyle başlar:

Bir kış günüydü kar yağıyordu ale'd-devâm
Evler o bâr-ı berf ile meyyâl-i inhidâm
Dehşet-res-i kulûb idi dağlardaki hevâ
İnsana dîvler ediyormuş gibi nidâ
Üç bölümden oluşan hikâyenin son bölümü şöyle:
Bir yıl geçince kız dahi girmişdi makbere
Evden nişâne kaldı bugün tûde-i gubâr
Çevreyse intikâl ederek başka ellere
Olmuşdu âkıbet evde fersûde, târmâr!

Bu manzum hikâyenin ardından 63. sayfanın ikinci sütununun sonunda “Unutma” başlıklı şiir yer almaktadır. Başlığın altında “Sîret Bey Efendi'ye” ifadesi bulunmaktadır. Şiir:

Adem cenâhını germişdi ufka, kühsâra

⁹ Bu manzumenin Tevfik Fikret Bey'in önerdiği vezinle yazılan manzum hikâye olma ihtimali vardır.

Semâ güler gibi bir ses yağardı eşcâra
Memât uçar gibi bir zıll kaçardı sür'atle
Gider ulurdu uzakda siyâh bir kütle

dörtlüğüyle başlayan şiirin sonunda yine Mehmed Rıf'ad Efendi'nin imzası bulunmaktadır. Fevâ'id'in Nüşa-i Güzîde'sinin son şiiri de başmuharrir Mehmed Rıf'ad Efendi'ye aittir. 64. sayfanın ilk sütununda yer alan şiir "Onu" adını taşımaktadır. Başlığın hemen altında "Kıyâsîzâde Refik Bey'e" ifadesi bulunmaktadır. Şiir:

Düşünmeyim diyorum ben, dedikce her yanda
Bütün muhâsini karşımda mütebessim, rahşân
Ölür de, çırpınırım ben, zülâl-i hicrânda
Sımâhıma uçuşur bir temevvüc-i elhân!

dizeleriyle başlar. 64. sayfanın ikinci sütununun sonunda çerçeve içinde "son" yazılmış altına da "Sâhib-i imtiyâz: (Emrî)" ifadesi eklenmiştir.

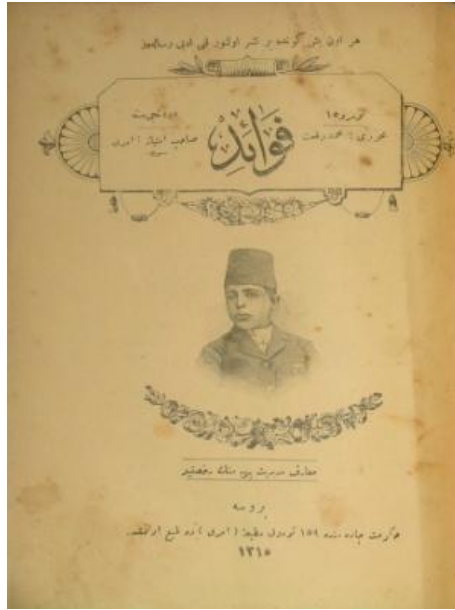
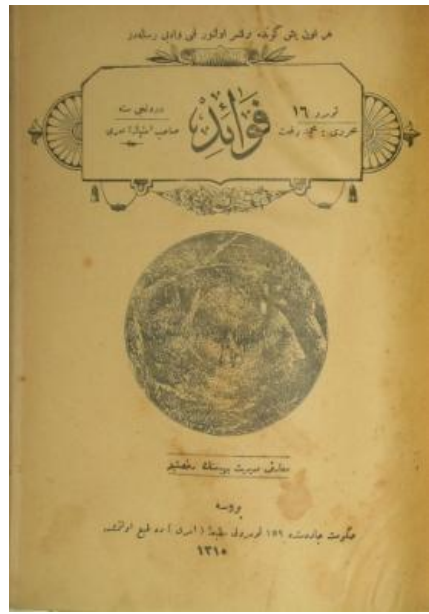
SONUÇ

Fevâ'id, gazete kavramının yeni yeni anlaşılmaya başlandığı XIX. Yüzyıl Bursa'sında doğrudan öğrencileri, dolayısıyla da çocukları hedef kitle olarak belirlemiş ve bu kültürün Bursa'da yerleşmesinde önemli bir etken olmuştur.

Fevâ'id'in zaman zaman yaptığı tefrikalar da içinde bulunduğu Bursa kültürünü aydınlatmada önemli olmuştur. Bir bakıma edebî hayatın merkezi olan İstanbul ile Bursa arasında bir köprü oluşturmuş, sadece Bursalı ediplerin değil, oluşturduğu iletişim olanaklarıyla İstanbul'da oturan ediplerin de şiir ve yazılarını yayımlamayı başarmıştır. Böylece yerel bir gazete olmanın dışına da taşmıştır.

Nüşa-i Güzîde ise ulusal bir hüviyette tertip edilmeye çalışılmış, dönemin en gözde şairlerinden şiirler ve tanınmış ediplerinden makaleler bir araya getirilmiştir. Osmanlı Yunan savaşının ardından şehit ailelerine ve gazilere yardım amaçlı tertiplenen bu yayın, ulusal dayanışmanın bir örneğini de göstermiştir. İçindeki dikkate değer şiir ve makalelerle Bursa edebî hayatının durumunu göstermesi açısından önemli olan Nüşa-i Güzîde aynı zamanda klasik şiirin son dönemlerinde yeni şiir anlayışının da Bursa'da yaygınlaştığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Bütün bunlar göz önüne alındığında *Fevâ'id* dergisi Bursa kültür hayatının şekillenmesinde önemli bir dönemeç olmuştur. *Nüşa-i Güzîde* ile de bunu taçlandırmıştır.

KAYNAKÇA

Fevâ'id, I. Yıl Nüshaları (1305), Hüdâvendigâr Matbaası, Bursa.

Fevâ'id, II, III, IV ve V. Yıl Nüshaları (1311-1316), Matbaa-i Emrî, Bursa.

Fevâ'id, Nüsha-i Güzide (1313), Matbaa-i Emrî, Bursa.